

REFORMÁTUS KÁNTOR

— Szerkeszti: Bódiss Tamás és Dávid István —

Kálvin és a zene

Az újragondolás időszerűsége és szükségessége

Különös jelentőséget kaphat Kálvinnról szólni egy felekezeti folyóiratban, különösen, ha ez annak felekezeti mellékletét jelenti, ezért bízom abban, hogy a fenti cím olvastán nem csak reformátusok állnak meg és olvasnak bele az alábbi gondolatokba.

A Magyar Református Egyház a 2009 és 2014 közötti éveket „Kálvin emlékévek”-ké nyilvánította. Nekiünk, magyar reformátusoknak Kálvinnról beszélni és gondolkodni egyet jelent református önazonosságunk keresésével. Kálvin épp annyira hozzánk tartozik, mint az énekeskönyv 150 zsoltára, amelyet sajnós csak igen töredékesen birtokolunk. Az évfordulók általában számvetésre ösztönöznek, így a mögöttünk lévő Kálvin-évek arra is lehetőséget adtak, hogy a reformátor és a zene kapcsolatát újraértékeljük. A Református Kántorlapok jövő évi számaiban e felismeréseket osztjuk meg az olvasókkal, melyek —meglátásunk szerint— az eddigieknél sokkal tágabb teret adhatnak a református gyülekezeti éneklés és egyházzene továbbfejlődéséhez.

A genfi zsoltárkönyv születéséről és Kálvin ebben betöltött szerepéről alkotott képünket a mai napig Csomasz Tóth Kálmán 1950-ben írt kézikönyvvel¹ határozza meg. Énekeskönyvünk szerkesztője e művében még Orentin Douen másfél évszázada megjelent könyvére² támaszkodva ismertette a genfi zsoltárok történetét. Tizenkét évvel később, már a hatvanas évek elején Pierre Pidoux *A XVI. század hugenotta zsoltárkönyve* című kétkötetes munkájában a genfi pszaltérium születéséről tanúskodó összes akkor ismert forrást és dokumentumot összegyűjtve és elemezve szinte újrarájzolta a zsoltárkönyvről, áttételesen pedig Kálvin zenéhez való viszonyáról addig ismert képet.

Csomasz Tóth Kálmán egy évvel később ismertette Pidoux könyvét³ és annak legfontosabb új eredményeit. Saját magát is korrigálva írja: Douen megál-

¹ CSOMASZ Tóth Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés. Útmutató és adattár a próbaénekeskönyvhöz*. (Református Egyházi Könyvtár, 25) Bp. 1950 Letölthető: <http://egyhazzene.reformatus.hu/index.php?id=116>

² Orentin DOUEN: *Clément Marot et le Psautier Huguenot* I–II. Paris, 1878–1879.

³ CSOMASZ Tóth Kálmán: „Új dokumentumgyűjtemény a hugenotta zsoltár történetéhez. (Pierre PIDOUX: *Le Psautier Huguenot du XVIe siècle*, vol. I–II. Bâle, 1962, Bärenreiter)”. Eredeti megje-

lapításait „a legtöbb szerző átvette, anélkül azonban, hogy megvizsgálta volna azokat a jórészt nehezen hozzáférhető dokumentumokat, amelyekre ezek a tételek épültek.” Recenziójában ezt felismerve a Kálvinról kialakult kép szükség szerinti bátor módosítására bíztat bennünket:

Túlságosan messzire vezetne, ha most ennek a kérdésnek részleteibe vagy éppen az adott történelmi helyzetben érthető és indokolt hagyományos kálvinista álláspont bírálatába bocsátkoznánk. De bármilyen, a kálvini állásponttól eltérő vagy azzal ellentétes bibliai, egyházfogalmi vagy liturgiai alapról jelentkező nézetrel szemben az lenne a mai református teológia feladata, hogy a múltban és a jelenben érvényes szempontok és kérdések újrafelvetésével s a mutatkozó eredmény objektív mérlegelésével válaszoljon a kritikára, vagy ott, ahol szükséges, konkrét formában fogalmazza újra és indokolja meg a református egyház mai elvi és gyakorlati álláspontját. *(Kiemelés tőlem, B.T.)*

Valóban szükségünk van a szembenézésre és újraértékelésre. A szembenézést és az elfogulatlan vizsgálódást azonban több tényező is nehezíti. Az egyik a bennünk élő, leginkább személyes úton szerzett református hittapasztalat. Ez a többségében családi, gyülekezeti körben szerzett identitástudat a velünk élő nemzedékek vallási szokásait, hitét, meggyőződését őrzi. Ezeket tartjuk magunkénak, ez a mi református önismeretünk. Ami ettől különbözik, ahhoz gyanakodva, idegenkedve viszonyulunk. Immár csaknem három évtizede kezünkbe vehetjük Huszár Gál énekeskönyveinek és az Eperjesi graduálnak új kiadásait, valamint a korai magyar reformáció istentiszteleti életét és annak liturgikus gazdagságát bemutató egyéb forrásokat. Érthető, hogy sokaknak zavart okozott ez a találkozás, hisz a középkori liturgia lényegi megtartása és a gregorián dallamok további magyarországi használata —azok anyanyelvre fordítása ellenére— látszólag ellentétben áll a genfi gyakorlattal. Nem csoda, hogy e régi, megszakadt hagyomány és mai istentiszteletünk között nagy szakadékot érzünk? Éppen ebben a vonatkozásban is új perspektívát, új gondolatokat nyertünk az elmúlt években.

A szembenézést nehezítő másik tényező saját világunk és gondolkodásmódunk múltba vetítése. Amikor az elmúlt századokat próbáljuk megismerni, akkor nagyon könnyen saját logikánk diktálta, szinte észrevehetetlen evidenciák alapján értékelünk. Próbáljuk meg Kálvin és a zene viszonyát saját korában és korának kulturális környezetében értelmezni. Így érthetjük meg, mit üzen nekünk ma a világi és egyházi ének kapcsolatában, az egyházi műzene, az orgonahasználat és a liturgia terén?

Bódi Tamás

---

megjelenése: *Theologiai Szemle* VI (1963) 357–362, újabban in *Hagyomány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai születésének 100. évfordulójára*. Szerk. BÓDISS Tamás Bp. 2003 405–417.

El-bémégyünk ...

Református múltunk egy kivételes dokumentuma

2012 adventjétől megújult a Reformátusok Lapja. A változás egyik eredményeképpen hetente található benne a Bibliaolvasó kalauz arra a hétre kijelölt énekei közül egyre énekismertető. Az alábbiakban ezek egyikét vesszük át, némileg rövidítve.

Ács Gedeon neve leginkább Kossuth papjaként vált ismertté. Az 1819-ben született református lelkész Kossuth Lajos kíséretében vonult emigrációba. Hazatérése előtt, 1856 és 1860 között írta meg részben naplószerű, részben emlékezés jellegű jegyzeteit 13 kötetben, melyekből egy válogatás 1989-ben meg is jelent.¹

Írásaiban nem csak személyes élményeit és akkori mindennapjait, tapasztalatait örökítette meg, de honvágyúzként —az otthonról kapott hírekhez kapcsolódóan— gyakran írt hazájáról, fiatalkori magyarországi emlékeit is felidézve. Az egyik ilyen különleges adalék —melyet Zombori István, a szegedi Móra Ferenc Múzeum volt igazgatója a múzeum 1978-as évkönyvében² idéz— éppen a református énekeskönyv 162. dicséretéhez kötődik. Az emlékezésben Ács Gedeon ezt írja:

Negy öreganyám volt, s ezek egyikétől hallottam, hogy az ő leány korában még szokás volt baranyai református faluban, hogy midőn vasárnap templomra harangoztak, a falu két végéről a szélső házak lakosai indultak s ünnepélyes lassúsággal ballagtak a templom felé sorban, elül a gyermekek, aztán az asszonyok, utánuk a legények s hátul az öregek. Minden utcaajtónál künn állva várta őket a család és hozzájuk csatlakozott. Így haladt a folyton növekedő menet a templomig, harsányan énekelve a régi éneket: *El-bémégyünk nagy örömmel, Felséges Isten, A te szentidnek gyülekezetébe, A te templomodba, Felséges Atya Isten!* A templom előtt összeért a falu két végéről jövő két csapat s rákezdte a XV-ik vagy XXIV-ik zsoltárt s annak harsogása alatt párosával ballagott be a nép a templomba. Gyönyörű régi szokás, kár, hogy kiment divatból.

E kivételes értékű leírás segít megérteni 162. dicséretünk lényegét. Ács 1850-es években írt emlékezése —a nemzedéki utalás alapján következtetve—egy teljes századdal korábbi dél-baranyai szokásról tudósít bennünket. Ekkor, tehát a XVIII. század közepén még az Öreg Debreceni Énekeskönyv volt használatban, melyet ha kinyitunk, az ének kezdősora fölött az *Introitus* címet olvashatjuk. A cím valóban arra utal, hogy az éneket a templomba induláskor és bevonu-

¹ Ács Gedeon: *Mihelyt gyertyámat eloltom... Bostoni jegyzetek 1856–1863*. Válogatta, az előszót írta és jegyzetekkel ellátta BOGÁTI Péter. Gondolat Kiadó, Budapest 1989.

² ZOMBORI István: „Idegen népek — magyar emberek. Ács Gedeon naplójának földrajzi és néprajzi vonatkozásai”, in *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978/79*. 207–231. Interneten: http://epa.oszk.hu/01600/01609/00022/pdf/MFME_EPA01609_1978_1979_1_207-231.pdf

laskor kell énekelni. Az első három strófát —*El-bémegyünk nagy örömben...*— még a templom előtt énekelhették, a negyediket már bent a „szentegyházban”. 1806-ban azonban megváltozott a kezdősor. Elmaradhatott a vonulás, a címfelirat is eltűnt, a kezdősor: *Ím bėjöttünk-re*, a második versben pedig „*Ott megállunk*” helyett „*Itt megállunk*”-ra változott és —logikus módon— elmaradt az első szinte szó szerint megismétlő negyedik strófa. Mai énekeskönyvünk visszaemelte ezt az elhagyott versszakot, de következetlen módon nem hozta vissza az első strófák eredeti szövegalakját.

Számos ünnepi alkalom ad arra lehetőséget, hogy ezt az ősi dicséretet újból eredeti szövegével, az eredetivel azonos szerepben használjuk. Konfirmációra, tanévnyitóra, templomszentelésre vagy más hálaadó ünnepi istentiszteletre gyakran vonul együtt a parókiáról a templomba a lelkipásztor a presbiterekkel, a lelkészi karral vagy a fiatalok csoportjával, mely alatt e dicséret verseit lehetne énekelni — amint azt népünk harmadfél évszázada tette.

Bódiss Tamás

KÜLÖMB-KÜLÖMB-FELE DITSÉRETEK.

269.) *Introitus.*
EL-bémegyünk nagy örömben, Felséges Isten!
 A' te Szentidnek Gyülekezetibe, A' te Templo-
 modba, Felséges Atya Isten!
 2. Ott meg-állunk te előtted, Felséges Isten! Igaz hitből
 áldozunk te előtted, Vallást tévünk rólad, Felséges Atya Is:
 3. Ugy kívánczik mi lelkünk Te fient Igédhez, Mint a'
 fzmjáhozó szarvas a' vízhez, Az hideg kút-főhez, Fels:
 4. Örvendezünk mi fzívünkben, Felséges Isten! Mert
 el-béjutottunk immár elődbe, A' te Templomodba, Fels:
 5. Tsak ez nekünk vígaságunk, Felséges Isten! Hogy
 lakozik a' te Neved közöttünk, Ditsértetel tőlünk Fels:
 6. Tartsd-meg azért békességben, Felséges Isten! E'ki-
 tsiny Seregetkét igaz hitben, Te tiszteletedben, Felséges:
 7. Prédikálsd fient Igédet, Felséges Isten! Ne hagyd
 fzmjáhozni a' mi lelkünket, Aldd-meg életünket, Fels:
 8. Zengedeznek mi ajakink, Felséges Isten! Örvendtes
 fzmjában, dicséreteken, Ekes énekeken, Felséges:
 9. Al-

DITSÉRETEK. 263

9. Aldott vagy te magas menyben, Felséges Isten!
 Kit iller dicséret a' fient Templomban, Anya-fient-edgy-
 házban Felséges Atya Isten!

270.) Nóta: Nrö. 65. *Bóldog az olyan emb az:* v. 98. 117.

Minden embernek illik ezt meg-tudni, Es fzívében
 erősen ezt úgy hinni: Meny-orfágnak kapuját
 tsak meg-nylni Azoknak, kik Istenben tudnak hinni.

2. A' hit nélkül fenki nem idvezülhet, Mint a' vi-
 rág, Nap nélkül, nem zódülhet: Vétkeiből fenki ki-
 nem feselhet, Örvösságot Kriktus' kívül nem lelhet.

3. Tanúld-meg most, mi légyen a' te hited, Idves-
 fégedre bizonyos ösvényed; Ne kövessed amaz őt
 bolond Szűzet, Kik hallának fzmorú feleletet.

4. Tudnod kell, hogy Isten edgy állatjában, Hogy
 három légyen az ő Személyében, Atya, Fiú, Szent
 Lélek nevezetben, A' miképen tanúljuk a' *Credóban*.

5. Ha nehéznek tetfzik az esmérétre, Ne resteljed,
 az Irást vedd elődbe, Az meg-tanít; mennyire lépjél
 ebbe: Mert igazra tanítuak ez Knekebe.

6. Istennek el-végezett akaratja: Senkinek ő nem
 akar lenni Atya, Idvességét más módon ki-forgatja,
 A' Szent Irásban hogy-nem mint ő hagyta.

7. A' fient Irás az utat meg-mutatja; Atya Isten
 az égből ezt kiáltja: Kriktus Jépus bünöknek botsanat-
 ja, Es hogy tsak ő vétkeknak áldozatja.

8. Sokan fíznek meg-látjuk, ítéletkor Kik el-vefz-
 nek, miképen földről a' por, Idvességekhöz kik nem
 Z z 3 lát

Hírek

30 éves a Kölkedi Zenei Hét

2011 nyarán 30. alkalommal rendezték meg a KZH református egyházzenei gyerektábort.

Az első tábor — a „tiltott” és a „tűrt” keskeny határmezsgyéjén — még egészen más körülmények között rendezték. Szabó Mihály mohácsi lelkipásztor a kölkedi parókiából egyszerű táborhelyet alakított ki, s engedélyeztetett az egyházi és világi hatóságokkal. Ide szervezte Draskóczy László kántor-zenetanár és Szabó Gábor lelkipásztor az egyházkerületi zenei hetet. Céljuk az volt, hogy a zenét tanuló református gyerekeket összegyűjtsék az ország különböző pontjairól, s együtt készüljenek a hét végén tartandó zenés áhítatra, majd a megismert művekkel s lehetőségekkel felvértezve ki-ki a saját településére hazatérve legyen az Istent dicsőítő zene nagykövete.

Ma is hasonló céllal hívjuk a táborba a gyerekeket. Az énekkari próbák anyagát magyar szerzők zsolnárfeldolgozásai, reneszánsz és klasszikus kórusművek, bibliai szövegű kánonok adják. A hangszer-együttesekben a legkisebbek is szót kapnak, feladatuk a gyülekezeti énekek kíséretén kívül barokk és klasszikus művek, átiratok tolmácsolása. A gyerekek egész éven át tartó lelkesedéssel töltődnek föl a közös zenélés során. Az énekkari munka fejlődése pedig már egy hét alatt hallható a hangképzési technikában, a zenei finomságok kivitelezésében, a kórus összhangzásában.

Lassan-lassan a tábor vezetését az egykori táborlakók vették át. Mi visszük tovább ezt a munkát Isten segítségével, az ő dicsőségére — reméljük még sokáig.

Draskóczy Balázs

Körzeti kántorképzés Veszprémben

A nyírségi kántorképzőhöz hasonlóan a Dunántúl közepén, Veszprémben is elindult az évközi, a környéken élő kántorokat segítő körzetgondozói szolgálat. Kántorok és érdeklődők évvázor hálaadó istentiszteletre gyűltek össze a veszprémi új református templomban 2013. június 2-án délután. A tanfolyam résztvevői számára ez egyben szakmai megméretetés is volt, hiszen felváltva kísérték orgonán

a gyülekezet énekét, majd hangszeres tudásukról és karvezetői képességeikről is számot adtak a *kádártai gyülekezet* énekkarának közreműködésével. A körzeti kántorképző vezetője: *Koós Anita* karnagy, orgonaművész beszámolt a kántorképző iskola elmúlt évi tevékenységéről, mely reményeink szerint ősztől folytatódni fog.

Bódis Tamás

Énekes-liturgikus tábor a Reménység Szigetén

Magyarországon, de a határon túli magyarság körében is egyre többen ismerik fel, hogy lelki életünk mélységét és stabilitását a naponkénti zoltáros-énekes liturgiákkal alapozhatjuk meg. A budapesti Erdélyi Gyülekezet munkatársai és szolgálói különösképpen is tapasztalják ezt az öt éve rendszeresen megtartott reggeli, déli, újabban egyre gyakrabban esti énekes igei áhítatok során, melyek a reformáció istentiszteleti-liturgikus gyakorlatán alapulnak. Nem véletlen, hogy az első református énekes-liturgikus tábor itt, a Reménység Szigetén valósult meg 2012. július 16. és 20. között.

A tábor gondolata már egy évvel korábban; a 2011 áprilisában Kolozsvárott rendezett *Öreg graduál*-konferencián megfogalmazódott. A szervezők — *Zalatnay István*, az Erdélyi Gyülekezet lelkipásztora és *Bódis Tamás*, a Zeneakadémia Egyházzene Tanszékének tanára — úgy gondolták, hogy nem csak tudományos programként érdekes, hanem a gyakorlatban is megélhető az a fajta liturgia, melyet igen koncentrált formában az *Öreg graduál* tartalmaz. Az elképzelés sikeresnek bizonyult: a résztvevők között voltak lelkészek, egyházzeneészek, előadóművészek, kórustagok, gyülekezeti tagok,

valamint alkalmilag kilátogató résztvevők, előadók és gyermekek, összesen csaknem 50 fő.

A program többféle elemből állt össze. A három napszaki áhítaton —reggel, délben és este— mindenki részt vett, a kiegészítő hajnali és késő esti imaórán (laudes és kompletórium) csak a leglelkesebbek. A reggeli csendes igeolvasás az Énekek éneke 2–2 fejezete alapján történt, ehhez graduáltételek (himnusz és zsoltár) éneklése kapcsolódott, a lenyugvási liturgia szintén egy graduálhimnusz és a Nunc dimittis (Simeon éneke) éneklésével, valamint igeolvasással és imádsággal zajlott.

A keddi esti alkonyati imaóra a kolozsvári ökumenikus vesperák szerint zajlott, előtte a táborban résztvevő előadóművészek egy Bach-szonátát adtak elő. A szerda esti vesperást teljes egészében az Öreg graduál alapján —több esetben valóban az eredeti kottaképet olvasva— énekeltük végig.

Az imaórák liturgiájában az egyszólamú énekek mellett helyet kaptak többszólamú tételek is: C. Goudimel, M. Vulpius, J. H. Schein és S. Scheidt, valamint W. Byrd 119. tételei. A harmadik nap végét a Kálvin téri templomban tartott kórusvesperás koronázta meg. Itt

—ahol a gyülekezet körében a nyári kántorképző tanfolyam hallgatói is jelen voltak— a többszólamúság mellett az orgonazene is helyet kapott.

Délelőtt és délután egyrészt a liturgia énekes anyagát tanulták a résztvevők, másrészt előadás és ahhoz kapcsolódó beszélgetés zajlott. A meghívott előadók (*Fekete Ágnes, Fekete Csaba, Hafenschér Károly, Kiss Médea és Pap Ferenc*) a liturgikus éneklés történeti, teológiai, pszichológiai háttéréről beszéltek. Különösen érdekes volt a Református Énekeskönyv és az annak szerkezetét meghatározó Heidelbergi Káté kapcsán az énekeskönyv énekeinek és a Heidelbergi Káté kérdéseinek belső arányairól és összefüggéséről hallani, valamint azt is észrevenni, hogy az egyház története miként tükröződik az énekeskönyvben és a hitvallásban. Egy másik előadásban szó esett külföldi mintákról, az evangélikus és más egyházakban élő liturgiai életéről, s arról: milyen módon hat a zene az emberi lélekre és milyen utakat nyithat meg az istentiszteleten történő közös éneklés.

Bódiss Tamás

Kántortalálkozó Alacskán

A Borsod-Gömöri Egyházmegye kántorai és lelkipásztorai gyűltek össze 2013. június 1-én Alacskán. A találkozón a kántori szolgálat és az új énekeskönyv kérdéseiről esett szó. Ennek során a következő fontosabb gondolatok vetődtek fel:

Szükség lenne mielőbb meghatározni a gyülekezetekben végzett egyházzenei szolgálat minimumát és útmutatást adni a tágabb, szélesebb lehetőségek kihasználásához is. Ez segítené a kántori szolgálat nagyobb megbecsülését, elismerését.

Jó lenne a leghűségesebb, több évtizedes szolgálatot végzett kántorok munkáját elismerni.

A gyülekezeti éneklést elsősorban a biztos énekvezetés segíti és csak másodsorban a hangszeres kíséretű. A kántor azonban nem tud teljes értékűen részt venni az éneklésben, mert az énekszövegek nem szerepelnek a korálkönyvben.

A gyülekezet éneklését segíti és a kántor dolgát is könnyítik a versszakok kezdetén —esetleg máshol is— alkalmazható unisonoszakaszok.

Az egyházzenei szolgálatot végzőknél egyaránt fontos a szakmai képzettség és a lelki elhívás. Ezeket nem szabad egymással szembeállítani, hisz mindkettőre nagy szükség van.

Igen fontos, hogy a gyülekezeti éneklés és az új énekeskönyv nyisson a fiatalabb korosztály felé, de nem elsősorban az igények kiszolgálása, hanem a nevelés célzatával.

Végül: a gyülekezeti éneklés fejlesztését szolgálná, ha egyházunk készülő új istentiszteleti példatára tartalmazna olyan istentiszteleti formákat, melynek keretében az éneklés jelentősebb szerepet kap. Ezekben az énekes imádságokban a reformáció korának elfeledett, de fölfedezendő énekei, énekes műfajai használhatók.

Bódiss Tamás